

Sanayinin Sorunları ve Analizleri (XV)

Mustafa Sönmez*

SANAYİDE MALİYETLER VE FİYATLAR ARTIYOR...

Özet

2014'te belirginlik kazanan ve 2015'te hızlanan TL'nin dolar karşısındaki değer kaybı, ithal girdiyi yoğunlukla kullanan birçok sanayi dalında maliyet artışlarına yol açtı. 2015'te çeşitli ev elektroniği, elektrikli cihazlar, beyaz eşya ve otomobil fiyatlarında, ortalama 13-15 dolayında fiyat artışları kaydedildi.

İmalat sanayinin alt dallarında bulunan 15'in üzerindeki alt sektörde üretici fiyatları, ortalama imalat sanayi ÜFE'sinin üstünde arttı. 2015'te mobilya, tekstil, elektrikli teçhizat, makine, metal ürünler, bilgisayar-elektronik sanayilerinde fiyatlar yüzde 10-14 arasında arttı. Bu sektörlerin çoğunun ithal girdi kullanımı yüksek sektörler olduğu anımsanmalı ve kurlardaki yükselişin, fiyat artışlarında etkili olduğu belirtilmelidir.

Özellikle dövizin ucuz olduğu zamanlarda üretim kurgusunu ithal girdiye bina etmiş sanayi dalları, işyerleri, kurdaki sıçramalar karşısında artan maliyetlerini fiyatlara yansıtmaya mecbur hissediyor. Hammaddenin, girdilerin, toplam maliyette yüzde 60'a yakın payının olduğu imalat sanayinde bu yansıtmanın sürme ihtimali yüksektir.

Bunun yanı sıra, imalat sanayi maliyetlerinde yüzde 16 ağırlığı olduğu bildirilen işçi ücretlerinde de 2015'ten başlayan ve özellikle 2016'da hissedilecek bir artış söz konusudur. Asgari ücrete yapılan yüzde 30 dolayındaki artışın bir kısmı Hazine'ce karşılanmakla beraber, zamlara bahane gösterilmektedir. Net ücretin üçte birinden fazlası tutarında vergi ve sigorta primleriyle beraber, işgücü maliyeti işverenler için yeni bir boyuta ulaşmıştır.

Sadece ithal hammadde, girdi maliyet artışları sanayi firmalarını fiyat artışlarına 2015'te zorladığı gibi, 2016 için de bu iki kalemden dolayı fiyat ayarlamalarını gözlemek mümkün olacaktır.

Enerjide dünya fiyatlarında yaşanan düşüş ise yurt içinde üretilen ürünlerin maliyet azalışlarına yol açacak bir ucuzlamayla sonuçlanmamıştır. Enerji kaleminin toplam maliyetlerde payı yüzde 5 dolayındadır. Bu nedenle, bu kalemde fiyat düşüşleri yaşansa bile, bu, toplam maliyet artışlarını telafi edecek boyutta olmayacaktır.

Maliyet artışlarının fiyatlara yansıtılması ile oluşacak yeni fiyatların talep tarafında nasıl bir etki yapacağı ise merak konusudur. Bu fiyatların hem iç hem de dış talebi düşürmesi birçok sanayi firmasına zor zamanlar yaşatabilecektir.

* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

SANAYİDE MALİYETLER VE FİYATLAR ARTIYOR...

Son yıllarda tüketici fiyatlarında-ki Ocak aylarında meydana gelen artışlar, ortalama olarak yüzde 1 dolayındayken, 2016 Ocak artışı yüzde 1.82'yi buldu. Bu veri ile birlikte, 2015 Aralık'ta yüzde 8.81 düzeyinde bulunan 12 aylık tüketici enflasyonu da 2016 Ocak sonunda yüzde 9.58'e çıktı. Bu durum, bir anda, çift haneli enflasyona, yani yüzde 10'u bulan bir yıllık enflasyon ihtimalini gündeme taşıdı.

2016'nın tüketici enflasyon hedefi başlangıçta yüzde 6.5 idi, daha sonra yüzde 7.5'e revize edildi. Ama, gidişat yüzde 10'a doğru. 2016, hedeflerin tutmayacağı bir başka yıl gibi görünüyor.

Merkez Bankası'nca her yılın başında konulan enflasyon hedefinin hep geri-

ma artış (Yurt İçi Üretici Fiyatları Endeksi, Yİ-ÜFE), TÜİK'e göre, yüzde 5,7 arttı. Bu, 2014'teki yüzde 6,4'lük artışın biraz gerisinde, döviz kurlarının henüz hızlanmadığı 2008-2013 dönemindeki artışın neredeyse 2 puan altındadır. Burada dikkate alınması gereken bir enflasyon oranı ve detaylar önemli uyarılarda bulunmaktadır.

Özellikle döviz kurundaki artışla ilgili olarak artan maliyetlerin, anında ürün fiyatlarını tetiklediği ve ithal girdi kullanan sektörlerde önemli fiyat artışları yaşandığı gözleniyor. Bu durum, artan maliyetleri ve maliyetten kaynaklanan enflasyonu mercek altına almayı daha çok gerekli kılıyor.

ALT DALLARDA FARKLI ARTIŞLAR

2015'te sanayi firmaları, ürettikleri sanayi ürünlerinin fiyatlarını, 2014'e göre

yüzde 5,7 oranında artırdı. Sanayi ürünlerinden dayanıklı tüketim malı tanımına giren ürünlerde yıllık fiyat artışları yüzde 13'e yaklaşırken, 2015'te dayanıksız tüketim mallarında fiyat artışları ortalama 1 puan geçti ve yüzde 7'e yakın arttı. Üretilen ara malı fiyat artışları, ortalamaya denk gelirken sermaye mallarındaki fiyat artışları yüzde 10'u geçti. 2015'te enerji üreten firmaların fiyatları, 2014'te olduğu gibi, artmak yerine yüzde 3'e yakın düştü. Bunda, dünya petrol ve gaz fiyatlarındaki düşüş seyri etkili oldu.

2008-2013 dönemi bir bütün olarak alındığında, ÜFE'deki yıllık artışın yüzde 7,5 olduğu, izleyen iki yılda da ortalama yüzde 6'ya indiği görülüyor. Ancak detaylar, bu sonuca etki eden başka parametreler olduğuna dikkat çekiyor.

Çoğu girdisi ithalatla karşılanan daya-

nıklı tüketim mallarında 2008-2013 döneminde yüzde 2,6'da kalan ÜFE'nin son iki yılda önce yüzde 8'e, sonra yüzde 13'e yaklaştığı dikkat çekiyor. Bunda da doların TL karşısında hızlı değer kaybı etkili. Aynı durum yine büyük ölçüde ithalatla karşılanan sermaye ya da yatırım malları için de geçerlidir. Bu daldaki ürünlerde de 2015'in ÜFE'si yüzde 10'u geçerek ortalama 4 puanın üstünde aşmıştır.

Bunlara karşılık dünya enerji fiyatlarının düşük seyri, enerji ÜFE'sini de geri çekmiştir. 2008-2013 döneminde yıllık yüzde 12 artan enerji fiyatları son iki yılda yıllık ortalama yüzde 5 dolayında gerilemeler göstermiştir.

ÜFE, imalat, madencilik ve elektrik-gaz olarak ayrıştırıldığında, imalat sanayindeki fiyat artışlarının ÜFE'ye paralel geliştiği, 2015'te 0,7 puan yukarıda seyrettiği görülmektedir. Buna karşılık 2014 ve 2015'te madencilik, taşocağı ürünlerindeki yıllık artışlar, neredeyse yerinde saymıştır. Bunun dünya emtia fiyatlarının hızlı düşüşü ile de ilgisi vardır. Aynı şekilde, elektrik üretici fiyatlarında da dünya piyasalarındaki düşüş trendine paralel olarak gerileme yaşanmış; 2014 ve 2015'te fiyatlar yıllık ortalama yüzde 1,5 gerileme göstermiştir.

İMALATIN ALT DALLARI

İmalat sanayisinin alt dallarında yer alan 15'in üzerindeki alt sektörde üretici fiyatları, ortalama imalat sanayi ÜFE'sinin üstünde artmıştır. 2015'te mobilya, tekstil, elektrikli teçhizat, makine, metal ürünler, bilgisayar-elektronik sanayilerinde fiyatlar yüzde 10-14 arasında artmıştır. Bu sektörlerin çoğunun ithal girdi kullanımı yüksek sektörler olduğu anımsanmalı ve kurlardaki yükselişin, fiyat artışlarında etkili olduğu belirtilmelidir.

İmalat sanayinin temel taşlarından motorlu kara taşıtı sektöründe fiyatların 2015'te yüzde 8,3 artması ve genel ÜFE'yi 2,6 puan geçmesi de dikkat çekicidir.

Buna karşılık, 2014'te yıllık yüzde

Tablo 1. Sanayi Ürün Gruplarında 2008-2013 Ortalama ve 2014, 2015 Fiyat Artışları (%)

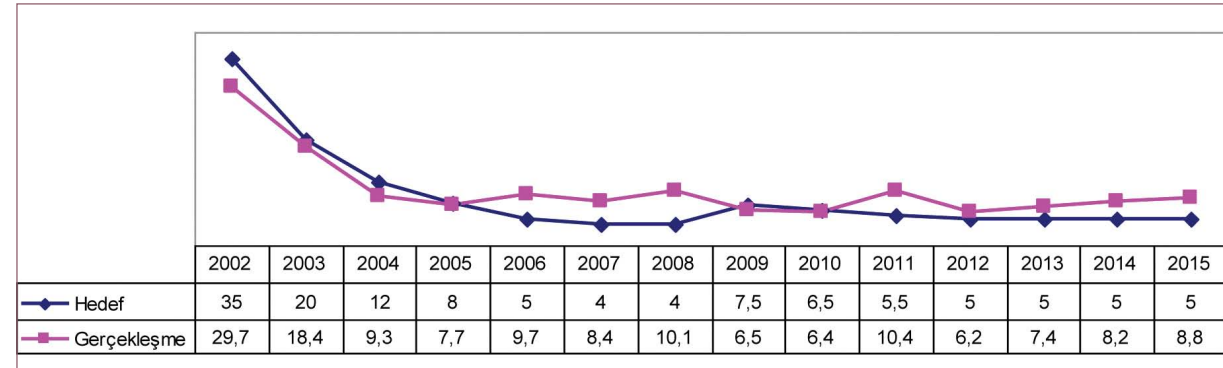
Ürün Grupları	2008-2013	2014	2015
Mobilya	7,1	6,8	13,7
Diğer Mamul Eşyalar	1,0	7,4	13,7
Tekstil Ürünleri	8,5	2,9	12,9
Elektrikli Teçhizat	4,8	6,0	11,9
Makine ve Ekipmanlar B.Y.S.	3,6	6,6	11,1
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	5,9	0,9	10,8
Metal Cevherleri	15,3	3,0	10,8
Fabrikasyon Metal Ürünler	2,8	5,9	10,0
Bilgisayarlar İle Elektronik ve Optik Ürünler	2,8	4,4	9,8
Tütün Ürünleri	5,7	0,2	9,7
Kömür ve Linyit	6,6	2,4	8,9
Kauçuk ve Plastik Ürünler	6,4	8,6	8,4
Deri ve İlgili Ürünler	5,6	12,7	8,4
Motorlu Kara Taşıtları	6,7	5,5	8,3
İçecekler	8,3	8,0	7,5
Kimyasallar Ve Kimyasal Ürünler	6,8	6,4	7,0
İmalat	7,2	7,6	6,4
Gıda Ürünleri	8,0	17,3	6,3
Ağaç ve Mantar Ürünleri	4,2	14,4	6,0
Diğer Ulaşım Araçları	3,3	10,1	5,8
Yurt İçi Üfe	7,5	6,4	5,7
Temel Eczacılık Ürünleri	-4,4	1,0	5,2
Basım ve Kayıt Hizmetleri	3,7	3,4	5,2
Giyim Eşyası	5,4	5,6	4,5
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler	5,1	12,2	3,3
Diğer Madencilik ve Taşocakçılığı	11,4	6,7	1,4
Doğalgaz, Sıvılaştırılmış	4,0	9,5	1,0
Elektrik, Gaz Üretimi ve Dağıtım	5,6	-3,6	0,2
Madencilik ve Taşocakçılığı	11,1	1,0	-0,7
Ana Metaller	10,5	2,3	-3,3
Kok ve Rafine Petrol Ürünleri	21,8	-25,8	-18,8
Ham Petrol	27,9	-20,3	-29,7

Kaynak: TÜİK

17 üretici fiyat artışı yaşanan gıdada 2015'te fiyat artışının yüzde 6,3'te kalması da önemlidir. Gıdada, tüketici fiyat artışları yüzde 11 dolayında gerçekleşmiştir. Üretici fiyatı ile tüketici fiyatı arasındaki artış farkının 5 puanı bulmasında dolaylı vergiler kadar, ana etkenin "aracı faktörü" olduğu, yeri gelmişken belirtilmelidir.

2015'te imalat sanayi ÜFE'si artışının gerisinde kalan sektörler arasında giyim

sanayi ile ana metal sanayinin durumu da dikkat çekicidir. Hem ihracatta hem iç pazarda gerileyen giyim sanayisinde üretici fiyatları yıllık olarak, ancak yüzde 4,5 artırabilmiştir. Çoğu inşaat girdisi olan sektörlerdeki fiyat artışı da yıllık bazda yüzde 3,3'te kalmıştır. Yine dünyada önemli bir düşüş halinde olan demir-çelik odaklı ana metal sanayinde de 2015'te fiyatlar, artmak bir yana, yüzde 3,3 gerileme göstermiştir.

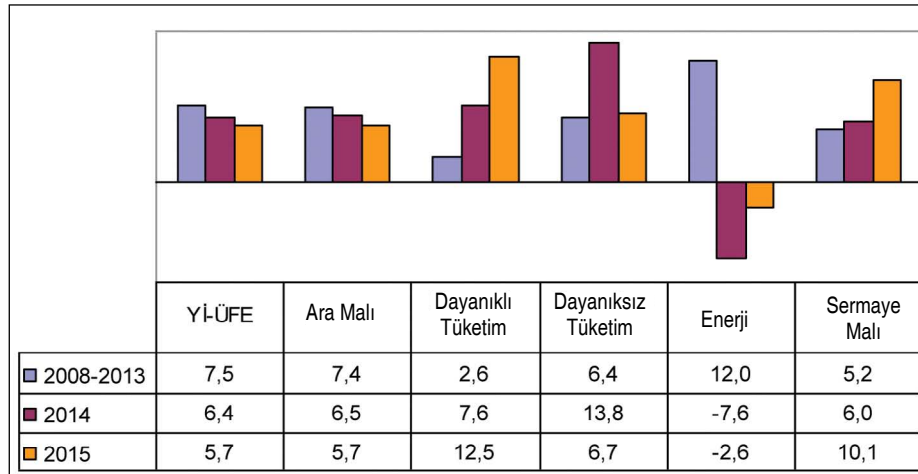

Grafik 1. Enflasyonda Hedeflenen ve Gerçekleşme Oranları

Kaynak: TCMB ve TÜİK

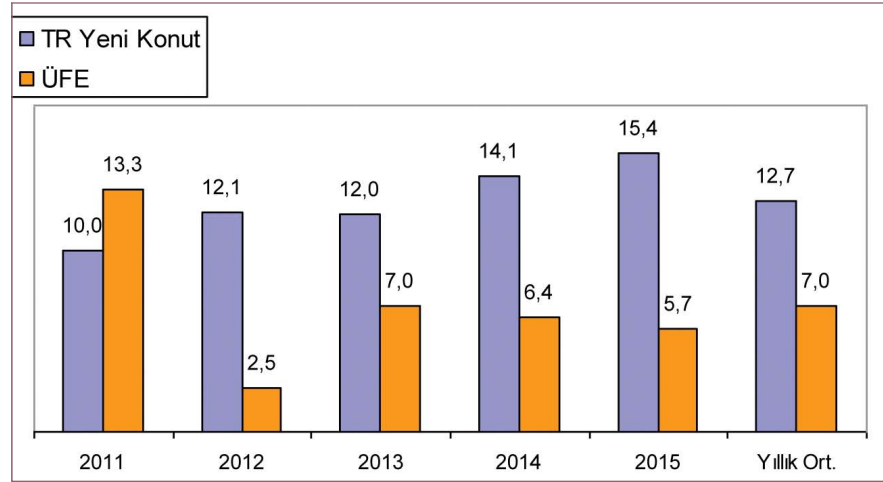
sinde kalmıyor. 2002-2015 döneminde 14 yılda hedefin gerçekleştiği yıl sayısı 3'te kalırken 11 yılda enflasyon, hedeflenin üstünde gerçekleşti ve mücadelede sonuç vermedi. 2015'te de öyle oldu. Merkez Bankası'nın yüzde 5'lik TÜFE hedefi gerçekleşmedi ve enflasyon yüzde 8,8'e ulaştı.

Hizmetlerdeki fiyat artışlarını dışarıda tutan, üreticinin eline geçen fiyatı dikkate alan "Üretici Fiyat Endeksi"nde de (ÜFE) de de enflasyon özellikle bazı dallarda dikkat çekmektedir. Geride bıraktığımız 2015 yılında sanayicilerin ürettiği ürünlerin fiyatlarındaki ortalama

Grafik 2. Üretici Fiyatları ve Sektörler: 2008-2015 (%)

Kaynak: TÜİK

Grafik 3. Yeni Konut Fiyat Artışları ve ÜFE: 2011-2015 (%)
Kaynak: TCMB ve TÜİK veritabanları

KONUT VE SANAYİ FİYATLARI

Sanayicinin ürettiği ürünlerdeki fiyat artışlarını, yani Yİ-ÜFE'yi, bir de konuttaki fiyat artışları ile kıyaslamak yerinde olacaktır. Sanayi ürünü fiyat artışları, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından uzun yıllardır saptanırken konut fiyat artışları, 2010 yılından bu yana Merkez Bankası tarafından araştırılmakta ve yayımlanmaktadır. TCMB, konut fiyatlarındaki değişimi ve birim metrekaredeki artışları, illere göre, bankaların konut kredisini kullanırken eksperlere hazırladığı raporlardan yararlanarak elde ettiği veri setinden hesaplamaktadır.

Konut piyasasında konutun gerçek fiyatı, satışın gerçekleşmesi ile oluştuğundan, söz konusu gerçek fiyatı temsil etmek üzere, Merkez Bankası, bankalardan bilgi toplamaktadır. Bireysel konut kredisine talebiyle bankalara yapılan başvurular sırasında düzenlenen "De-

ğerleme raporlarındaki konut değerleri" fiyatların seyrini saptamada kullanılmaktadır. Konut kredisini kullandıran bankalar, aylık değerlendirme raporları Merkez Bankası'na elektronik yolla aktarmaktadır. Banka da bu raporlarda yer alan fiyatlar üstünden artışları belirli bir yöntem ile tahmin etmektedir.

Buna göre, yeni konutlarda 2011'de yüzde 10 artan fiyatlar, izleyen iki yılda yüzde 12 dolayında arttıktan sonra, 2014 artışı yüzde 14'ü geçmiş, 2015'te de yüzde 15,5'e yaklaşmıştır.

Ancak il-bölge bazında farklılıklar dikkat çekicidir. 2015'te Türkiye'de yeni konut fiyatlarındaki artış ortalaması yüzde 15,5'e yaklaşırken, İstanbul'da konut fiyat artış ortalaması yüzde 23'e yaklaşmıştır. Ankara'daki yeni konut fiyat artışları yüzde 12'ye, İzmir'deki yüzde 18'e yakın gerçekleşmiştir.

Konutta 2011-2015 dönemi ortalama yıllık fiyat artışları yüzde 12,7'yi bul-

maktadır. Aynı dönemde sanayi ürünlerinin ortalama yıllık artışı yüzde 7'dir. Bu da konuttaki fiyat artışlarının, sanayi ürünlerinin ortalama fiyat artışını 6 puana yakın geride bırakması demektir.

Konut satışlarının dörtte birinin gerçekleştiği İstanbul'da 2015'te fiyatların yüzde 23'e yakın arttığı anımsandığında, sanayi fiyatlarıyla farkın 18 puana yakın, devasa bir boyuta çıktığını ayrıca hatırlatmak gerekir. Bu da özellikle son 10 yılda konuta, özellikle İstanbul'da yatırımın neden öncelik aldığı sorusuna bir başka yanıt sayılabilir.

TÜKETİCİ İÇİN SANAYİ ÜRÜN FİYATI...

Sanayi ürünlerine tüketicinin ödediği fiyatlar, madalyonun öteki yüzündeki önemli gerçektir. Üretici fiyatları 2015'te yüzde 5,7 ortalama artarken tüketicinin sanayi ürünlerine ödediği fiyatlar, (TÜFE), 2014'te ortalama olarak yüzde 8,8 artış göstermiştir. Tüketilen sanayi ürünlerinden birçoğunun fiyatı bu ortalamanın üstüne çıkarken bazıları da altına düşmüştür.

İki endeks arasındaki fark, kapsadıkları alanların farklılığı kadar dolaylı vergiler ve aracı kârları ile de ilgilidir. ÜFE kapsamında "hizmet ürünleri"ndeki fiyatlar yer almamaktadır. TÜFE'de, ürünlere dolaylı vergiler de eklenerek fiyat artışları saptanmaktadır.

2015'te tüketici cephesinde imalat sanayinde fiyatlar en çok dayanıklı tüketim mallarında arttı. Çeşitli elektrikli cihazların ve elektronik eşyanın yer aldığı "ev aletleri" grubunda fiyatlar yüzde 15'e yakın arttı. Otomotiv ürünlerindeki fiyat artışları ise yüzde 14'ü geçti. Bu iki dalda 2009-2014 dönemi yıllık artışları sırasıyla, yüzde 3'e ve yüzde 8'e yakındı. Bu da 2015'te bu iki grupta tüketici fiyatlarının hızla arttığını ortaya koyuyor.

Ev tekstili, mobilya, züccaciye gibi dallardaki fiyat artışının önceki 6 yılın artışının 5 puan üstüne çıkarak yüzde 11-12 arasında olması da dikkat çekicidir.

Gıdada son yıllarda yüzde 10 dolayında seyreden tüketici fiyat artışının 2015'te

Tablo 3. Tüketicinin Sanayi Ürünü Fiyatlarında Artışlar (%)

Alt Gruplar	2015	2009-2014 Ort.
Ev Aletleri	14,8	2,7
Araç Satın Alımı	14,1	7,6
Alkollü İçecekler	12,5	14,5
Ev İçi Tekstil	12,0	6,9
Züccaciye, Yemek Takımı	11,6	5,9
Mobilya, Mefruşat, Halı	11,0	6,9
Gıda	10,9	9,3
Alkolsüz İçecekler	10,7	6,9
Ayakkabı	9,9	6,1
Ev ve Bahçe Araç Gereçleri	9,1	5,9
Tüfe	8,8	7,5
Giyim	8,7	6,3
Tıbbi Ürünler, Aletler ve Malzemeler	6,7	1,9
Ev Bakım İçin Mal ve Hizmetler	6,3	5,0
Tütün	5,2	13,9
Elektrik, Gaz ve Diğer Yakıtlar	2,6	6,9

Kaynak: TÜİK

de değişmediği görüldü. Özellikle alt ve orta gelirli ailelerin bütçelerinde üçte birlik yer tutan gıda ürünlerini, tüketici, ortalama yüzde 10 yıllık zamla kullanıyor. Tüketicinin 2015'te TÜFE ortalamasından daha ucuza satın alabildikleri sanayi ürünleri ise giyim, ilaç, tütün ve enerji maddeleri oldu.

Tüketicinin madde bazında ödediği fiyatlardaki artışlar, ürün bazındaki bir analizle daha çok anlam kazanmaktadır. 2015'te en yüksek zam gören sanayi ürünü, elektrikli süpürge oldu ve yüzde 66 artış gördü. Bunu cep telefonlarının yüzde 58 ile izlediği gözlemlendi. TV setleri, bilgisayarlar, fırın, klima gibi beyaz eşya kategorisindeki ürünler de en çok zamlanan sanayi ürünleri oldu. Buzdolabı ve çamaşır makinesinin de fiyatları 2015'te yüzde 15-16 dolayında arttırıldı.

Dizelli otomobillerin 2015'te yüzde 17, benzinsizlerin yüzde 14 zam gördükleri ve önceki 6 yılın fiyat artış ortalamasını 8 puan geçtikleri anlaşılıyor.

Kısaca, beyaz eşya, elektronik ve otomotiv gibi, büyük ölçüde ithal girdi kullanan ürünlerde, ağırlıklı, döviz fiyatlarındaki artıştan kaynaklanan yüksek fiyat ayarlamalarına gidildiği söylene-

Tablo 4. Dayanıklı Tüketim, Enerji Ürünü Fiyatlarında Artışlar

Ürünler	2009-2014 (%)	2015 (%)
Elektrikli Süpürge	-0,1	65,7
Telefon Ekipmanları (Cep Telefonu)	31,8	58,0
Görsel, İşitsel Veri İşleme Araçları	9,4	54,4
Televizyon	22,9	48,7
Bilgisayar Ekipmanları	-3,9	29,6
Fırınlı Ocaklar	-0,1	27,1
Klima	8,2	26,4
Bilgisayar	5,6	17,3
Otomobil (Dizel)	9,2	17,0
Normal Buzdolabı	4,7	16,6
Bulaşık Makinesi	0,3	16,2
Çamaşır Makinesi	1,8	15,5
Otomobil (Benzinli)	5,7	13,5
Görsel İşitsel Veri İşleme Araçları Tamiri	-5,4	12,1
Set Üstü Ocak	6,6	11,2
No-Frost Buzdolabı	3,1	10,5
Aspiratör	1,6	9,7
TÜFE	7,5	8,8
Fırın	3,5	8,6
Kombi	2,1	3,3
Doğalgaz	3,4	2,4
Elektrik Ücreti	8,5	-0,3
Benzin	8,2	-0,3
Mazot	8,7	-7,7

Kaynak: TÜİK, TÜFE veri seti

ilir. Buna karşılık benzin, mazot, elektrik, doğalgaz gibi enerji ile ilgili maddelerde 2015'te fiyatların gerilediği ya da yüzde 2 gibi küçük artışlar yaşandığı gözlemlendi.

ARTAN MALİYETLER...

Türkiye benzeri ülkelerde enflasyonun belirlenmesinde talep unsurlarının yanı sıra, maliyet unsurları önemli pay sahibidir. Nitekim döviz kuru kaynaklı şoklar, ücret artışları ve gıda ile enerji fiyatlarında sıçramalar, kısa dönem enflasyon dinamikleri üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu çerçevede, sanayicilerin üzerindeki maliyet yönlü baskıların izlenmesi önem taşımaktadır.

Maliyet yönlü baskıların izlenmesi için öncelikle firma maliyet yapısının bilin-

mesi gerekmektedir. 2006-2011 yıllarına ait TÜİK Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri mikro veri seti, maliyetleri kaynağına göre (hammadde, işgücü, finansman, enerji vs.) izleme olanağı vermektedir.

İmalat sanayinde faal 20 bin dolayındaki, 20 ve üzeri sayıda çalışan olan firmaların giderlerinin bileşimi incelendiğinde şu noktalar ön plana çıkmaktadır:

İmalat sanayinde maliyetler içerisinde en yüksek pay, yüzde 59 ile hammadde giderlerine aittir. Bunu yüzde 16 ile personel giderleri izlemektedir. Bunları yüzde 10 payla genel işletme giderlerini yansıtan "faaliyetle ilgili diğer giderler" (çoğunlukla hizmet giderleri) takip etmektedir. Enerji (elektrik, yakıt ve akaryakıt) giderleri ortalama yüzde

Tablo 5. Sanayide Maliyet Kalemlerinin Payları (% 20 + İşçi, 22 Bin Firma)

Maliyet Kalemleri	İmalat	Madencilik	İnşaat
1. Hammadde Giderleri	58,9	32,6	60
2. Toplam Personel Giderleri	16	21,7	14,8
3. Enerji	4,9	20,1	4,2
4. Kira (Bina ve Makine Teçhizat) Giderleri	1,5	1,8	1
5. Finansman Giderleri	2,5	2,5	1,7
6. Faaliyetle İlgili Diğer Giderler (1)	9,6	14,4	9,1
7. Diğer (2)	6,8	6,9	9,2
Toplam (3)	100	100	100

Notlar: 1) Faaliyetle ilgili diğer giderler; haberleşme, seyahat, su, ilan, pazarlama, kırtasiye, küçük tamir, sigorta, muhasebe, hukuki işlemler ile hizmet faaliyeti yürüten girişimlerde hizmet üretimi için yapılan diğer giderler gibi kalemleri ifade etmektedir.

2) Diğer kalemi büyük ölçüde "olağan dışı gider ve zararlar" ve "diğer faaliyetlerden olağan gider ve zararlar (kambiyo zararları, faiz giderleri, karşılık giderleri, komisyonlar)" kalemlerinin etkisini yansıtmaktadır.

3) Hesaplamalara yıpranma payı dâhil değildir.

Kaynak: TÜİK Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri'nden; TCMB, "Firma Maliyet Yapısı ve Maliyet Kaynaklı Enflasyon Baskıları, Ocak 2015.

Hazırlayan: Burcu GÜRCİHAN YÜNCÜLER, Fethi ÖĞÜNÇ

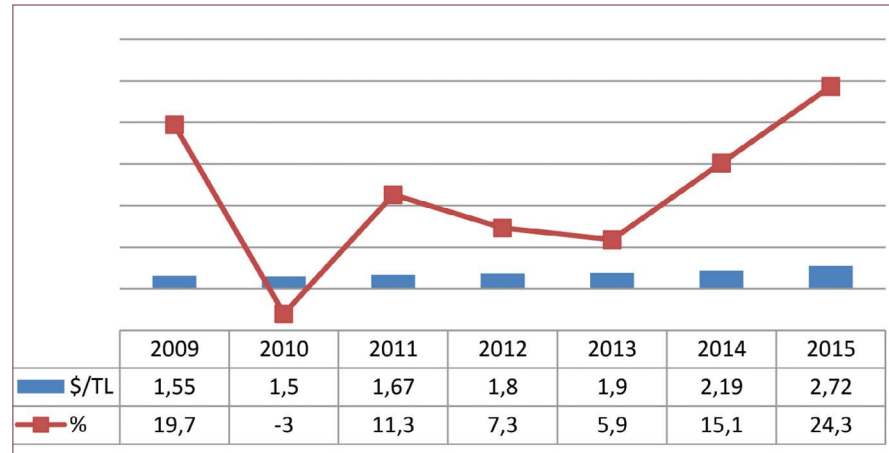
5'lik bir pay alırken, kira (bina ve makine-teçhizata ödenen) ve finansman giderleri sırasıyla, yüzde 1,5 ve yüzde 2,5'lik paya sahiptir.

İmalat sanayinde hammadde giderlerinin yüzde 60'a yakın bir paya sahip olması, imalat sanayi fiyatları ile emtia ve döviz kuru gelişmeleri arasında gözlenen güçlü ilişkiyle uyumludur.

DOLAR VE MALİYET...

Maliyetlerde ithal girdi faturası önem kazanmaktadır. Sadece 2013-2015 dönemi dikkate alındığında, bu 3 yılda ihracat yıllık 151 milyar doları bulurken ithalat yıllık 234 milyar dolara ulaşmıştır. İhracatın yüzde 45'e yakını AB ağırlıklıdır, dolayısıyla dolar üstünden toplam ihracatın yüzde 45'i Avro kuruyla gerçekleşirken yüzde 47,5'i dolar ile yapılmıştır. Geri kalan ihracatta da İngiliz Sterlini ağırlıktadır.

İthalatta ise dolar kuru baskındır. Son 3 yılın ithalatının yüzde 62'sinin dolar üzerinden, yüzde 31'inin avro üstünden yapıldığı anlaşılmaktadır. Sermaye malları, ara malları ve enerjinin ağırlık taşıdığı ithalatta Rusya, İran ve öteki Asya ülkeleri öne çıkmıştır. AB'den, Avro ile yapılan ithalat daha arka plandadır.

Grafik 4. 2009-2015 Yılları Arası Dolar/TL**Tablo 6.** Döviz Türüne Göre Dış Ticaret: 2013-2015 Milyar (\$)

Yıllar	İhracat	Avro (%)	Dolar (%)
2013	152	45,4	47,4
2014	157,6	44,4	47,6
2015	144	44,4	47,2
3 yıl	453,6	44,8	47,4
Yıllar	İthalat	Avro (%)	Dolar (%)
2013	252	30,6	63,5
2014	242	30,2	63,6
2015	207	32,9	58,9
3 yıl	701	31,1	62,2

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret verileri

Yine son yılların döviz kurundaki değişim eğrisi incelendiğinde, dolar kurunun özellikle 2015'te önemli bir sıçrama gerçekleştirdiği gözlenmektedir. Ülkeye giren yabancı kaynağın miktarına bağlı olarak iniş-çıkışlar gösteren döviz kuru, dolar-avro ilişkisine bağlı olarak da değişmiştir.

Küresel krizin başlangıcında, 2009'da, önemli bir sermaye çıkışı, dolarda yüzde 20'ye, Avro'da yüzde 13,5'a yakın TL zayıflamasını getirdi. Sermaye girişinin yeniden artması ile birlikte 2010'da TL toparlandı. Ancak, rekor cari açık verilen 2011'de TL karşısında yeniden sıçrama gösteren dolar ve avronun 2012 ve 2013'teki artışları ise daha ılımlı seyretti.

Ne var ki 2014'te TL, hem dolar hem avro karşısında yüzde 15 güç kaybetti. Bu durum, net sermaye çıkışı yaşanan ekonomik, politik ve jeopolitik risklerin

Tablo 7. TL Karşısında Dolar ve Avro Kurunda Değişimler

Yıllar	\$/TL	%	Avro/TL	%
2009	1,55	19,7	2,16	13,5
2010	1,50	-3,0	1,99	-7,5
2011	1,67	11,3	2,33	16,7
2012	1,80	7,3	2,31	-0,8
2013	1,90	5,9	2,53	9,4
2014	2,19	15,1	2,91	15,1
2015	2,72	24,3	3,02	3,9
2008-2014 Ortalaması	1,77	9,4	2,37	7,7

Kaynak: TCMB

Tablo 8. 2016-2015 Asgari Ücret Artışı

Asgari Ücretin Hesabı (TL/Ay)	2016	2015/2. Yarı	Fark	%
Net Asgari Ücret	1.301,0	1.000,5	300,5	30,0
SGK Pirimi %15,5 (İşveren Payı)	255,3	197,4	57,9	29,3
SGK Pirimi %14	230,6	178,3	52,3	29,3
Gelir Vergisi %15 (*)	86,5	72,3	14,2	19,7
İşveren İşsizlik Sigorta Fonu %2	32,9	25,5	7,5	29,3
İşsizlik Sigorta Fonu %1	16,5	12,7	3,7	29,3
Damga Vergisi %07,59	12,5	9,7	2,8	29,3
İşverene Toplam Maliyet	1.935,2	1.496,4	438,9	29,3
Devlet Desteği	110,0			
İşverene Maliyet	1.825,2	1.496,4	328,9	22,0

Tablo 9. 2016'da Net Ücretin İşverene Maliyeti

Örnekler:	2016/Ocak	2016/Aralık	Net Ücret/ Aralık Maliyeti (%)
Net Ücret (TL)	İşveren Maliyeti (TL)	İşveren Maliyeti (TL)	
1,500	2,163	2,306	65,0
2,000	3,084	3,279	61,0
3,000	4,728	5,515	54,4
4,000	6,372	7,432	53,8
5,000	8,016	9,349	53,5

yükseldiği 2015'te dolar için özellikle hızlandı. TL'nin dolar karşısında değer kaybı 2015'te yüzde 24'ü geçti, ortalama dolar kuru 2014'te 2,19 TL iken 2015 ortalaması 2,72 TL'yi buldu. Avro karşısında ise 2015'in TL kaybı yüzde 4'te kaldı. Avronun dolar karşısında zayıflaması bu sonuca yol açtı.

İthalatta üçte ikiye yakın payı olan doların 2014 ve 2015'te TL karşısında güçlenmesi ile birlikte, ithalatın faturası da kabardı ve bu, doğrudan doğruya maliyetleri etkiledi. Toplam maliyetlerde yüzde 60'a yakın payı olan hammad-

de ve girdilerin alt sektörel düzeyde farklılaşsa da ithalatla temini, dolardaki hızlı artış ile birlikte, çok doğal olarak ürün maliyetlerinde sıçramaya yol açtı.

Özellikle dayanıklı tüketim mallarında 2015'te gözlenen yüzde 13'e yakın ÜFE artışında, doların pahalılaşmasının en önemli etken olduğu söylenebilir.

Dolar kurundaki artışın sanayi ürün maliyetlerini artırıcı etkisinin 2016'da ne olacağı, dolar/TL ilişkisinin seyrine bağlıdır. 2015'te yaşanan net sermaye çıkışı eğiliminin 2016'da sürmesi halinde, doların güçlenmesi kaçınılmaz

olacak ve bu, ithal faturasını kabartarak maliyet enflasyonun en önemli kaldıraç olabilecektir. Tersi durum yaşanması, sermaye girişinin artması halinde ise dolar/TL ilişkisi daha ılımlı seyredebilir ve maliyet enflasyonu daha ılımlı yaşanabilir.

ÜCRETLER VE MALİYET

2016'dan itibaren sanayi ürünlerinin maliyetlerini sıçratacak önemli bir kalem olarak ücretler gösterilmektedir. Sanayi maliyetlerinde yüzde 16 ağırlığı olan ücretlerdeki artış, zamlara bahane olarak kullanılmaktadır.

Asgari ücrete 1 Kasım seçimleri öncesi vaat edilen yüzde 30'luk zammın uygulanması ile birlikte, genel ücret düzeyi artış göstermiştir. Asgari ücret, sanayi çalışanlarının yüzde 60'ının esas ücreti olduğu gibi, genel ücret düzeyinin ayarlamaları yükseltilmesine zorlayacak bir parametredir. Nitekim, asgari ücret üstü çalışanların da bu karardan sonra zam istekleri ve ücretlerinin yeni asgari ücrete uygun uyarlanması talebi artmıştır.

2015 yılında ortalama aylık brüt asgari ücret, bir önceki yıla göre reel olarak yüzde 6,6 oranında artmış ve 1.237 TL olmuştur. 2015 yılında ortalama aylık net asgari ücret, nominal olarak yüzde 12,2 oranında artmış ve reel olarak yüzde 4,2 oranında artış göstermiştir.

2016 yılında ortalama aylık net asgari ücretin bir önceki yıla göre nominal olarak yüzde 29 oranında artması ve 1.301 TL olması kararlaştırılmıştır. Asgari Ücret Tespit Komisyonu'nun 31/12/2015 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2015/1 sayılı Kararıyla asgari ücret, yüzde 29 oranında artırılarak 2016 yılı için brüt 1.647 TL olarak belirlenmiştir. İşverene maliyeti ise 1935 TL'yi bulmaktadır.

Ancak, artan ücretlerin işverene yükünü hafifletecek önlemler de alınmıştır. 27.01.2016 tarih ve 29606 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 14.01.2016 tarih ve 6661 Sayılı Kanun'un 17. maddesi uyarınca, işverene toplam maliyetin günlük 3,33 TL'si Hazine tarafından karşılanacaktır. Asgari ücret artışından kaynaklı işverene maliyet artışının ha-

fifletilmesi amacıyla, 2016 yılına ilişkin olarak teşvik uygulaması öngörülmuş, işverene toplam maliyetin günlük 3,33 TL'sinin Hazine tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır. Söz konusu teşvikin yıllık maliyetinin 11,4 milyar TL olacağı öngörülmektedir.

Bunların yanı sıra, artan ücretlerden alınacak vergiler de artmaktadır. Çalışanın ücretinden; Ocak ayında yüzde 15 vergi kesilirken, ilerleyen aylarda bu oran yüzde 20'ye çıkıyor. Ücret gelirleri, vergi tarifesinde yer alan büyüklükleri (kümülatif vergi matrahı) aştığında vergi oranı da artıyor. Yüzde 20'den sonra, ücretin büyüklüğüne göre, yüzde 27 ve yüzde 35 üzerinden vergi kesilen ücret gelirleri de söz konusu olabilmekte. Sigorta primindeki yüklerin yıl içinde artması da işverenin ücret maliyetini artıran bir başka etken.

Hesaplamalara göre, örneğin net 1.500 TL için yıl içinde iki kez (Ağustos, Eylül) maliyet artışı olacak ve Ocak ayında 2.163 TL olan maliyet, yılın sonunda 2.306 TL'ye çıkacaktır.

Net 5.000 TL ücret alanın da maliyet artışı yıl içinde dört kez (Mart, Nisan, Mayıs ve Haziran) gerçekleşecektir. Ocak ayı ile Aralık ayı arasında işveren maliyeti 1.33TL artacak. Maliyet, yılın başında 8.015 TL iken Aralık ayına gelindiğinde 9.349 TL olarak gerçekleşecek.

ENERJİ TESELLİSİ

Sanayicinin kur artışından dolayı ithal girdi maliyetini ve ücretlerdeki artıştan kaynaklanan maliyet sıçramasını biraz olsun dengeleyen bir kalem enerjidir. Sanayicinin maliyetleri içinde yüzde 5

payı olduğu belirlenen enerjide, dünya fiyatlarının düşük seyri, olduğu gibi kullanıcıya yansımada da yeni artışların olmaması bir teselli olarak kabul edilmektedir.

2015 yılında Türkiye'nin enerji faturası 17 milyar dolarlık bir azalış yaşasa da bu ucuzlama kullanıcılara pek yansıtılmadı.

Sanayinin kullandığı elektrik ve doğal gaz fiyatlarındaki artış, enerji fiyatlarının henüz düşmediği yıllarda ithal fiyat artışlarını belli yıl aralıklarıyla takip ediyordu. Örneğin 2010-2014 döneminde sanayinin kullandığı elektrik fiyatları yüzde 8,1 artırılmıştı ve bu, aynı yılın üretici fiyat endeksinin yarım puan üstündeydi. Aynı şekilde, yine 2010-2014 döneminde sanayinin kullandığı doğal gaz fiyatları yıllık yüzde 11,5 artırılmıştı ve aynı dönemin üretici fiyat endeksinin 4 puan üstündeydi. İthal fiyatların yüksek seyrettiği yıllarda yükü sanayiciye yansıtan hükümetin, fiyatların yarı yarıya yakın düştüğü 2015'te fiyatları indirmede, ama kayda değer artışlar da yapmadığı gözlemlendi.

Ham petrol fiyatları yüzde 47 ucuzlarken kullanılan benzin ve motorin fiyatlarında düşüşler çok sınırlı kaldı; indirimler 2014-2015 ortalaması olarak benzinde yüzde 6'yı bulmadı, motorinde yüzde 11 olarak gerçekleşti.

Türkiye, her litre fiyatının yüzde 66'sı vergi olan bir ülke olarak, benzini ve motorini en pahalı kullanan ülkeler arasında.

Ham petrol ve doğalgaz dünya fiyatlarında düşme eğilimine devam ederken ve içeride hem tüketici

enerji faturasında indirim beklerken 2016 yılına yeni elektrik zamları ile girilmesi herkesi şaşırttı. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) elektrik fiyatlarını 1 Ocak'tan geçerli olacak şekilde sanayi elektriğine

yüzde 6,7 konut elektriğine yüzde 3,8 oranında zam yaptı.

SONUÇ

2014'te belirginlik kazanan ve 2015'te hızlanan TL'nin dolar karşısındaki değer kaybı, ithal girdiyi yoğunlukla kullanan birçok sanayi dalında maliyet artışlarına yol açtı. 2015'te çeşitli ev elektroniği, elektrikli cihazlar, beyaz eşya ve otomobil fiyatlarında, ortalama 13-15 dolayında fiyat artışları kaydedildi.

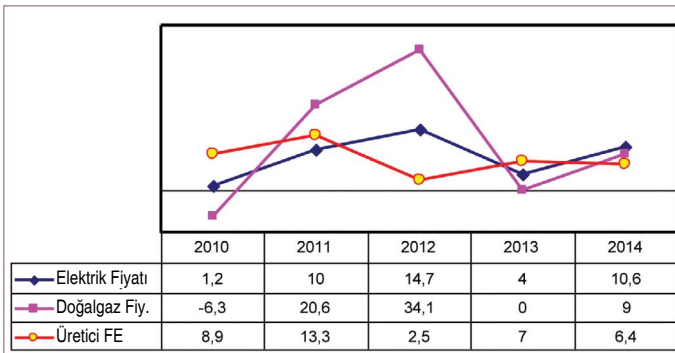
Özellikle dövizin ucuz olduğu zamanlarda üretim kurgusunu ithal girdiye bina etmiş sanayi dalları, işyerleri, kurdaki sıçramalar karşısında artan maliyetlerini fiyatlara yansıtmaya mecbur hissediyor. Hammaddenin, girdilerin, toplam maliyette yüzde 60'a yakın payının olduğu imalat sanayinde, bu yansıtmamanın sürme ihtimali yüksektir.

Bunun yanı sıra, imalat sanayinde yüzde 16 ağırlığı olduğu bildirilen işçi ücretlerinde de 2015'ten başlayan ve özellikle 2016'da hissedilecek bir artış söz konusudur. Asgari ücrete yapılan yüzde 30 dolayındaki artışın bir kısmı Hazine'ce karşılanırken, yine de artışın her kategorideki ücreti yukarı itmesi beklenmektedir. Net ücretin üçte birinden fazla tutarındaki vergi ve sigorta primleriyle beraber, işgücü maliyeti işverenler için yeni bir boyuta ulaşmıştır.

Sadece ithal hammadde, girdi maliyet artışları sanayi firmalarını fiyat artışlarına 2015'te zorladığı gibi, 2016 için de bu iki kalemden dolayı fiyat ayarlamalarını gözlemek mümkün olacaktır.

Dünya fiyatlarında yaşanan düşüş ise ürünlerin maliyet azalışlarına yol açacak bir enerji ucuzlamasıyla sonuçlanmamıştır. Enerji kaleminin toplam maliyetlerdeki payı yüzde 5 dolayındadır. Bu nedenle, bu kalemde fiyat düşüşleri yaşansa bile, bu, toplam maliyet artışlarını telafi edecek boyutta olmayacaktır.

Maliyet artışlarının fiyatlara yansıtılması ile artacak fiyatların talep tarafında nasıl bir etki yapacağı ise merak konusudur. Bu fiyatların hem iç hem de dış talebi düşürmesi birçok sanayi firmasına zor zamanlar yaşatabilecektir. ■

Grafik 5. Sanayinin Kullandığı Elektrik ve Doğalgazda Fiyatlar (%)